

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

За своїм характером об'єкти нематеріальних активів не володіють уречевленою формою. У зв'язку з цим їх вартість не розраховується з використанням методів, які застосовуються при здійсненні оцінки матеріальних об'єктів. Вітчизняний і світовий досвід показує, що проблема адекватного оцінювання складна як у теоретичній, так і в практичній площині. Досить значний рівень вірогідності і суб'єктивності у такій оцінці потребує використання у розрахунках вартості таких об'єктів більш удосконаленого методичного інструментарію (перша проблема).

При цьому слід зазначити, що розрахунки вартості нематеріальних активів здійснюються для певних цілей і не можуть бути використані для інших. З економіко-правових позицій, методики оцінки вартості майнових прав на об'єкти нематеріальних активів розробляються відповідно до об'єктів під конкретного замовника, оскільки потреба у такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відчуженням виключних прав або не виключних прав. При цьому оцінювання здійснюється для визначення грошового еквівалента переваг (вигід) від монопольного володіння об'єктами з урахуванням найбільш ефективного їх використання для прийняття рішення щодо доцільності введення таких об'єктів в господарський обіг.

При здійсненні розрахунків вартості нематеріальних активів світова практика напрацювала ряд загальних теоретичних підходів, до яких належить дохідний, витратний і ринковий. Кожен з підходів має свої методи та методика використання. Методи оцінки вартості нематеріальних активів з економіко-правових позицій визначаються природою походження нематеріальних активів і завдань, які вирішує продавець, виходячи із своєї стратегії і тактики на ринку (друга проблема). Така ситуація вимагає необхідності врахування «унікальності» самих нематеріальних активів як товару. Вибір методів оцінювання вартості пов'язаний з механізмом формування ціни (вартості) нематеріальних активів. Ставши товаром, нематеріальні активи набувають не тільки ознаки, властиві товару на ринку, але і правове поле впливу у процесі купівлі-продажу. При цьому потрібно

враховувати, що вартість об'єкта нематеріальних активів не може дробитися на окремі частини, тому що це цілісний об'єкт необоротних активів на відміну від окремих матеріальних активів, які надходять періодично залежно від виробничого циклу.

Якщо об'єкти нематеріальних активів розповсюджується на умовах ліцензійного договору, то оцінка вартості ускладнюється ще більше. Це пов'язано з тим, що на різних підприємствах один і той самий об'єкт може відрізнятися при застосуванні, мати різну ефективність, що впливає на ціноутворюючі фактори (третя проблема).

Правового підґрунтя потребує також придбання об'єктів нематеріальних активів за ліцензійними договорами за рахунок бюджетних коштів із застосуванням тендерної процедури, коли ще не відомі результати їх використання (четверта проблема). Ці складові комерціалізації об'єктів за ліцензійними договорами, у зв'язку з їх невизначеністю, обмежують господарську ініціативу і впливають на формування ціноутворюючих факторів контрагентів ринку.

В процесі оцінювання необхідно врахувати таку обставину: якщо в ціні продавця фактор впливу вартості інноваційної продукції при застосуванні об'єктів нематеріальних активів враховується побічно, то у ціні покупця – цей фактор може бути домінуючим (п'ята проблема). Складність проблеми оцінки полягає в узгодженні ціни між партнерами, яка б враховувала їх інтереси. Відсутність аналітичного опрацювання ціноутворюючих факторів призводить до теоретичного варіанту визначення вартості об'єктів, що часто значно відрізняється від фактичної ціни за результатами ринкового продажу саме інноваційної продукції, яка створена з використанням цього об'єктів. Така ситуація вимагає високої кваліфікації оцінювача.

Значно ускладнюється процес оцінки вартості майнових прав на технології, як на цілісний товар (шоста проблема). При цьому потрібно брати до уваги різні види технологій. Ряд вчених вважають, що технології це сукупність майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, інші – розглядають право на технології як цілісний майновий комплекс, який враховує ще організаційні рішення, послідовність здійснення операцій та виробничу інфраструктуру. Згідно зі статтю 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [1], технологія – це результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або

реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

Комерціалізації різних видів технологій (трансферу технологій) здійснюється умовах договорів. А саме: договорів: про поставку промислової технології; про надання технічних послуг; інжинірингу; про створення спільних підприємств; про надання в оренду або лізинг складових технологій, обладнання; комерційної концесії (франчайзингу). У зв'язку з цим виникає потреба оцінювання вартості майнових прав на технології, що є досить методично складною і дискусійною проблемою, що не ще недостатньо досліджена з економіко-правових позицій.

З оцінкою вартості об'єктів нематеріальних активів пов'язують визначення розміру винагороди їх власникам за використання майнових прав на них (паушального платежу, роялті, авторських гонорарів) з урахуванням обмежувальних факторів (сьома проблема).

Винагорода за ліцензійним договором за вибором сторін може проводитися у вигляді фінансованої грошової суми (паушального платежу, який не пов'язаний у часі, або періодичних платежів (роялті) або їх поєднанням (комбіновані платежі). Розмір винагороди визначається за відповідними методичними підходами в абсолютній грошовій сумі на одиницю виробленої за ліцензією продукції, виконаних робіт наданих послуг на основі майнових прав інтелектуальної власності. Базою роялті виступають як вартісні, так і натуральні показники. Під ставкою роялті розуміють частка бази роялті, тобто не всю виручка від реалізації, обсяг виробленої чи реалізованої ліцензійної продукції в натуральному вираженні, не весь дохід (прибуток) від реалізації ліцензійної продукції. Ліцензійна винагорода визначається у грошовому вимірі. Варто зазначити, що розмір роялті буде значно коливатися у зв'язку з залежністю від кон'юнктури цін на ринку, а також від результатів відповідної господарської діяльності ліцензіата. Розмір роялті може змінюватись у випадку, коли змінюється ринкова ситуація господарювання.

Доволі складним є оцінювання вартості майнових прав інтелектуальної власності, яке пов'язане з визначенням розміру збитків від порушення майнових прав, втраченої вигоди від продажу контрафактної ліцензійної продукції тощо (восьма проблема). Невизначеними і дискусійними залишаються правові і економічні підходи до трактування понять «майнова шкода», «втрачена вигода», «збитки», «моральна шкода» тощо. Існують проблеми стосовно визначення розмірів збитків та майнової і моральної шкоди від

порушення майнових прав інтелектуальної власності, що ускладнює роботу судових експертів при їх визначенні та встановленні рівня кримінальної відповідальності, які вимагають доказовості за даними бухгалтерського обліку, фінансової звітності, статистичних та інших документів.

Не вдаючись до деталей організації бухгалтерського обліку, варто відмінити окремі економіко-правові проблеми, які виникають на межі оціночної та бухгалтерської діяльності (дев'ята проблема). У фінансовому обліку вартість нематеріальних активів отриманих в обмін на неподібні активи, або отримані як внесок до статутного капіталу оцінюють за справедливою вартістю. Під нею розуміють суму, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. Згідно Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [2] ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу. Подані визначення вимагають з'ясування тотожності понять «справедлива вартість» та «ринкова вартість». Можливо ключові поняття щодо «обміну активу» при визначенні справедливої вартості і «можливе відчуження» при визначенні ринкової вартості не є тотожним за своїм економічним змістом. Це може привести до правової колізії, а саме у фінансовому обліку оцінка вартості нематеріальних активів за ринковою вартістю, яка визначається незалежним оцінювачем, може не бути тотожною справедливій вартості. Хоча за формальною ознакою справедлива вартість за суто ринковим змістом прирівнюється до ринкової вартості. А методики визначення справедливої вартості для цілей бухгалтерського обліку у П(С)БО немає.

У системі фінансового обліку правового регулювання вимагає змішана форма власності на об'єкти нематеріальних активів, коли власниками виступають одночасно фізичні і юридичні особи у певному співвідношенні, і таку власність треба ввести в господарський оборот та поставити на баланс підприємства (десята проблема). Якщо охоронні документи засвідчують змішану форму власності, то фінансовий облік не готовий відобразити таку форму власності. Адже об'єкт нематеріальних активів вважається цілісним об'єктом бухгалтерського обліку і при наявності кількох власників виникає проблема при його

оприбуткуванні. Для вирішення проблеми необхідно аби залишився одним власник, тобто потрібно здійснити процедуру відчуження частки власності одному з власників, який не буде здійснювати впровадження об'єкту промислової власності в оборот.

Отже, окреслені окремі економіко-правові проблеми забезпечення оцінки та бухгалтерського обліку майнових прав нематеріальних активів свідчать про їх актуальність. Вважаємо, що їх розв'язання, що буде сприяти подальшому удосконаленню механізму комерціалізації об'єктів нематеріальних активів у господарській діяльності підприємств. Це буде сприяти прискоренню інноваційної діяльності в економіці України.

Література:

1. Адамик О.В. Використання інструментів Data Mining для аналізу кошторису бюджетних установ // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в управлінні економічними процесами світової і національної економіки: сучасний стан та перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 11 грудн. 2015 р., (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). – Тернопіль: Крок, 2015. – 373 с. – С. 233-235
2. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № № 143-V зі змінами і допов. / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
3. Панасюк В.М., Черешнюк О.М., Лендюк Т.В. Аналіз ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств із використанням економіко-математичного моделювання // Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи: [матеріали XV Міжнародного наукового семінару, Київ – оз. Світязь, 4–8 липня 2016 року] / за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка; Національна академія управління ; Міжнародна академія інформатики. – К.: Національна академія управління, 2016. – 324 с.
4. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав». Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003р. № 1440 зі змінами і допов. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>